

Stilblade for købstadens bevaringsværdige bygninger

Stilbladene beskriver de arkitektoniske stilarter, der i forskellige perioder har præget byggeriet i de tre købstæder i Vordingborg Kommune, Stege, Præstø og Vordingborg.

Stilbladene gennemgår de typiske kendetegn for hver stilart og giver forslag til, hvordan disse kendetegn kan bevares og forstærkes. Stilbladene er suppleret med anbefalinger til vedligeholdelse og fornyelse af vinduer, energioptimering samt til bevaring af de mange smukke gårde og haver, vores købstæder gemmer på.

De enkelte huse har deres eget særpræg, deres egen historie, som ikke altid følger den generelle arkitekturhistoriske udvikling. Stilbladene er derfor tænkt til inspiration og vejledning for den enkelte ejer snarere end som præcise anvisninger. Det er således kommunens håb, at stilbladene kan medvirke til at åbne ejernes øjne for den ofte spændende historie, husene gemmer på.

Samtidig vil stilbladene blive anvendt som værktøj ved kommunens sagsbehandling af byggesager på bevaringsværdige bygninger.

Historicismen

Historicismen er en stilart, der opstod i midten af 1800-tallet og varede frem til begyndelsen af 1900-tallet. Stilarten opstod stort set samtidigt med Grundlovens indførelse, som følge af oplysningstidens behov for såvel politisk som kunstnerisk at starte forfra. Man ville skabe et formsprog, der klart adskilte sig fra enevældens foregående, stramme klassicisme. Samtidig var Danmark på vej ind i en periode med meget høj økonomisk vækst. Dette resulterede over hele landet i et omfattende byggeboom.

Man hentede inspiration fra tidligere tiders italienske, franske, tyske og hollandske arkitektur. Der kan sagtens findes detaljer og ornamentik fra flere forskellige af de tidligere perioder i én og samme bygning.

▲ *Et af købstadens typiske arkitekttegnede huse fra den historicistiske periode. Dommerboligen i Præstø, tegnet af arkitekt C. Lendorf.*

◀ *Både gesimsen og indfatningen omkring vinduet er udført i dekorerede formsten. Tagets udhæng er dekoreret med kassetter i træ efter antikt forbillede.*

▼ *Også helt ydmyge, små byhuse er ofte fint proportioneret og har fine detaljer, som her de trukne gesimsbånd, der markerer overgangen mellem husets to etager.*

Typiske kendetegn

De få arkitekttegnede bygninger i købstaden fra perioden – næsten alle offentlige bygninger – er ganske helstøbte, men også nogle af de mere ydmyge private bygninger udviser fine detaljer.

Facaden var ideelt set symmetrisk opbygget. På smalle købstadsgrunde var symmetrien i praksis svær at opnå, særligt hvis ejendommen havde et sidehus i gården. Portåbningen måtte så være i facadens modsatte side. Ikke desto mindre har man ofte forsøgt at maskere skævheden, så den ikke blev så iøjnefaldende.

Historicistiske huse kan være pudsede og malede, men det mest almindelige er, at de står i blankt murværk, hovedsageligt i røde sten.

De historicistiske huse var i forhold til tidligere ganske rigt udsmykkede, særligt gadefacaden. Fugerne mellem de dengang nyligt opfundne, præcise maskinsten var ofte fremhævede med en lille profil. Gesimser og dekorationsbånd på facaderne var udført med specielle formsten, der kunne være glaserede, eller i det nye vidundermiddel cement. På huse i to etager var den nederste del af facaden nogle gange helt eller delvist pudset op i cement i felter, der skulle efterligne naturstenskvadre. Selv de mest ydmyge huse havde lidt dekoration, fx en række mursten i gesimsen placeret diagonalt i et såkaldt tandsnit. Facaderne mod gården eller haven er for de fleste huses vedkommende til gengæld meget mere sparsomt dekoreret. Nogle gårdfacader er opført i de dengang billigere gule mursten.

- ▲ *Et eksempel på brug af rødt og gult murværk på den samme bygning. Tagets karakteristiske belægning af sekskantede skiferplader går fint igen på kvistenes flunker.*
- ◀ *Et originalt dannebrogsvindue med fint flimrende, gammelt glas. Sålbænken i skifer er typisk for perioden.*
- ◀◀ *De "trukne" profilerede fuger giver facademurværket et smukt relief.*
- ▼ *En fritliggende villa med en asymmetrisk placeret frontkvist, der afbalanceres af de to tagkviste. Huset har fint udskåret træværk, som er værd at bevare.*

Tagene var ofte af naturskifer, men kunne også være teglhængte. Naturskiferen var dengang et nyt og billigt materiale, som var yndet, fordi det gav taget en helt skarp profil. Udhæng ved tag og kviste havde ofte fint udskåret tømmer.

Vinduerne var som regel dannebrogsvinduer evt. med en enkelte vandret sprosse i den nederste, høje rude. Småsprossede vinduer brugtes sjældent, fordi det nu var blevet muligt at få trukket glas i større dimensioner end tidligere.

Det dekorerede træværk og vinduerne var oprindeligt som regel malet i lidt støvede, mørke farver, grønt eller brunt. Vinduerne kunne dog også være hvide – hvid maling var dengang meget dyrt, så hvidt træværk udtrykte velstand.

Anbefalinger

Facader i blank mur er som regel fint bearbejdede og bør derfor som udgangspunkt ikke ændres med nye vindues- eller dørhuller. Facader i blank mur bør af samme grund heller ikke overpudses. Er facaden meget beskidt, kan den evt. afrensnes med en skånsom vandspuling.

Skal de oprindelige, fine formsten suppleres, findes i dag en række mindre teglværker, der har specialiseret sig i at producere små serier efter forlæg for forholdsvist rimelige beløb.

Det er vigtigt at tage vare på de profilerede fuger, som giver facaden en fin reliefvirkning. Denne vil helt forsvinde, hvis fugerne ændres til moderne, glatte og fyldte fuger.

Tage af naturskifer eller tegl bør i videst muligt omfang bevares. Naturskifer er i dag et meget dyrt tagmateriale og kan evt. erstattes af eternit-skifer, uden at tagets detaljering og fladevirkning ændres. Tegltage var oftest i røde vingetegl. Ved udskiftning bør man benytte en traditionel, dansk vingetegl pga. det karakteristiske dybe svaj. De ofte fint formede skorstenspiber bør bevares, da de danner en naturlig afslutning på taget.

Fint forarbejdede tømmerdetaljer som vindskeder på gavle, synlige spær- og bjælkeender og de ofte rigt dekorerede kviste bør bevares, da de i høj grad er med til at fortælle om husets historie og oprindelse. Tagrender og nedløb bør udføres i zink, som patinerer smukkere end tilsvarende i plast.

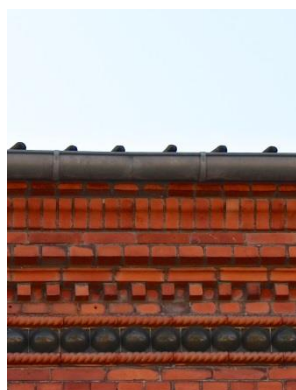

- ▲ *I forhold til tidligere er mange historicistiske byhuse opført fra begyndelsen i to etager. Facaden er udstyret med fint dekorerede gesimsbånd i formsten, og man har søgt at opnå en vis symmetri, selvom porten er placeret til den ene side.*
- ◀ *En historicistisk villa inspireret af italiensk villaarkitektur fra renæssancen. Huset er meget dybt og samlet under et stort tag med relativt flad hældning.*
- ▼ *Et vinduesparti fra et byhus, hvor der er gjort meget ud af detaljeringen: Pillerne mellem vinduerne og gesimsen er udført i tidens vidunderprodukt cement.*

Vinduernes detaljering er afgørende for huset. Mange af de oprindelige dannebrogsvinduer med enkeltlags glas er desværre i dag forsvundet til fordel for fabriksproducerede vinduer, der ikke har samme fine detaljering. Oprindelige vinduer bør bevares eller evt. udskiftes med nye kopier i træ med enkeltlags glas og forsatsvinduer eller koblede forsatsrammer. Læs mere i anvisning om **vedligeholdelse og fornyelse af vinduer**.

Når evt. pudsede dele af facaden, tømmerdetaljer og vinduer skal farvesættes, er det vigtigt at holde sig til de historiske, ofte mørke og lidt støvede kulører, der har været anvendt til at give kontrast og nuancering af den historicistiske facade. Farvesætningen skal samtidig helst gerne indgå i et harmonisk samspil med nabohusene.

- ▲ *Et historicistisk gavlparti med fine murværksdetaljer og udskårne gavlspær, malet i en typisk, støvet farve.*
- ◀ *Portens opdeling med en smal midterfylding er sammen med den lidt støvede grønne farve typisk for perioden.*
- ◀◀ *En meget markant og dekoreret gesims af formsten, bemærk de glaserede "kugler". Tagrenden i zink patinerer smukt.*
- ▼ *I baghuse som her er udsmykningen mere nedtonet, og vinduerne er placeret efter behov snarere end efter et facadeskema. Rodet, men alligevel stemningsfuldt.*

Bevaringsværdige huse kan godt energireoveres til en fornuftig standard, uden at det går ud over bevaringsværdierne. Det kræver blot lidt omtanke, at man så at sige arbejder "med" huset snarere end at forsøge at kæmpe imod det. Læs mere i anvisning om **energioptimering**.

Tilbygninger

Langt de fleste historicistiske huse i købstaden er byhuse med en facade mod gaden, der spænder helt ud mod naboerne. I praksis kan tilbygninger derfor kun ske som side- eller baghuse i gården, eller som nye fritliggende bygninger tilbage på grunden. Sådanne nye bygninger kan fint indpasses i det historiske miljø, uden at dette forringes, blot man overholder en række enkle regler. Læs mere i anvisning om **gårde og haver**.

